

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОЧУТТЯ ВЛАСНОЇ ГІДНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Т. М. Соценко

Херсонський державний університет, tatiana.sotsenko26.02@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент С. І. Бабатіна

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими чи практичними завданнями. Осмислення поняття «гідність» сягає сфери людської моралі з такими її базовими утвореннями, як справедливість, повага до життя інших людей, доброзичливість, благородство та ін. Гідність є традиційною духовною цінністю, однак її конкретне розуміння і роль у розвитку особистості історично зазнали істотних змін.

Соціально-політичні зміни та економічні кризи, що відбуваються в суспільстві, впливають на моральний розвиток молодого покоління. Зниження показників моральності, підсилення егоїстичних тенденцій в особистісному розвитку молодих людей, певна деформація їх моральних цінностей призводить до викривлення у них уявлень про такі цінності як добро, милосердя, справедливість, честь, гідність, тощо. Такі несприятливі умови морального розвитку молоді ставлять перед освітою завдання розробки нових технологій з підвищення морального потенціалу зростаючої особистості, що буде спроможною усвідомлювати неповторність і самоцінність кожної людини, нести відповідальність за наслідки своїх вчинків, поводитися гідно у найскладніших життєвих ситуаціях.

Аналіз теоретичних досліджень. Сучасні дослідники пов'язують гідність людини з її особистістю як сукупністю високих моральних якостей і повагою цих якостей в самій собі, високим інтелектуальним розвитком. В. Корженко наголошує, що гідність є тією якістю людини, що визначає її людськість. Із втратою гідності сучасна людина як особистість втрачає не лише статус особистості, але якості людськості взагалі [5]. У державноуправлінській науці гідність людини має стати головною

управлінською цінністю. Вироблення політики та її впровадження має передусім спиратися на зміни ціннісних орієнтацій як на суб'єктному, так і об'єктному рівні, підсилюючи жагу до задоволення потреби гідності.

Теоретичними підставами дослідження почуття гідності стали: структурно-динамічна модель самосвідомості І. І. Чеснокова, когнітивно-еволюційна теорія моральної свідомості Л. Колберга, структурна модель самоствалення В. В. Століна, теоретичні уявлення про вольову сферу особистості Є. П. Ільїна, теорія відносин особистості В. М. М'ясищева, імпліцитна теорія особистості Ф. Хайдера.

Мета дослідження: розкрити науково теоретичні основи дослідження психологічних чинників розвитку почуття власної гідності у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Честь і гідність у площині психології досліджувались мало. У своїй монографії «Соціальна психіка нації» М. Й. Варій приділив цим питанням як соціально-психічним явищам, які висвітлюють соціально-психологічний образ етнічної спільноти, значну увагу [3].

Часто дослідники пов'язують ці явища в одне ціле. Єдність цих понять зафіксована в тому факті, що вони часто і звично використовуються разом – як честь і гідність людини та особистості. Водночас, вони дещо відрізняються і тим самим доповнюють одне одного. Однак у психологічному плані честь і гідність особистості потребують всебічних подальших досліджень [3].

Спочатку категорія «гідність» трактувалася як засаднича цінність поряд з такими цінностями, як справедливість, свобода, милосердя тощо. У такому вимірі вона осмислювалася і культивувалася у процесі морального вдосконалення особистості. При цьому акцентували на гідності як певному моральному ставленні людини до світу, одному із джерел високих вчинків людини.

Особливого значення проблема розвитку моральних почуттів взагалі, і почуття власної гідності зокрема, набуває в молодшому шкільному віці, який вважається сенситивним для формування морально-духовної культури особистості (Л. І. Божович, Л. С. Виготський, Е. Еріксон, М. Г. Іванчук, Р. В. Павелків та ін.). Молодший школяр розмірковує про себе, розуміє, що відрізняється від інших і переживає свою індивідуальність, здійснює самооцінку, навчається бачити себе очима іншої людини, розглядати власну поведінку з позиції соціальних норм як гідну чи негідну (І. Д. Бех), підпорядковувати свої безпосередні бажання соціальним вимогам, у нього формується внутрішній план дій (Л. М. Співак) [2].

Молодший шкільний вік називається періодом інтенсивного формування моральних почуттів і переконань [там само].

Одним з основних показників розвитку моральної свідомості в молодшому шкільному віці вважається виникнення рефлексії. Рефлексія є змістовною характеристикою суб'єктності молодшого школяра. Завдяки цьому процесу дитина розмірковує, розуміє, оцінює себе, навчається бачити себе очима іншої людини; оцінювати свою діяльність, розглядати власну поведінку з позиції соціальних норм як гідну чи негідну [1;16].

Ще одним з надбань цього віку, за І. Д. Бехом, є більш системний і диференційований процес індивідуалізації. Молодший школяр прагне виявити себе, виокремити своє «Я», протиставити себе іншим, висловити власну позицію щодо інших людей, отримати від них визнання своєї самостійності, прагне рівноправної позиції з іншими.

Це забезпечує розвиток у учнів нового рівня самоусвідомлення в суспільстві, соціально відповідального самовизначення та розвитку їх потенційних особистісних можливостей, що реалізуються в різних видах предметної діяльності. Дитина молодшого шкільного віку знає, що відрізняється від інших і переживає свою індивідуальність, прагнучи утвердитися серед дорослих й однолітків [1].

Л. Сугачов вважає, що під гідністю людини слід розуміти не сукупність моральних якостей особистості, а забезпечений суспільними відносинами інтерес особи, яка потребує визнання її (гідності) за нею.

В. Бортник під гідністю людини розуміє цінність окремого індивіда, сукупність тих його духовних, фізичних якостей, які відповідають потребам даного суспільства і тому розглядаються останнім як цінність [4].

В. Підгородинський вказує, що гідність людини – це позитивна самооцінка конкретної людини. Право на повагу до гідності особи надає їй можливість усвідомлювати і відчувати свою цінність як людини, мати позитивну моральну оцінку щодо себе, повністю уникати катування; жорстокого, нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження, принизливого покарання, вільно погоджуватися на медичні, наукові чи інші досліді [4].

Почуття власної гідності – це внутрішнє самовідчуття людини, що має видимий прояв в поведінковій сфері, що відбивається високою оцінкою власної соціальної цінності і прав. Має близький смисловий зв'язок з самоповагою, самооцінкою і концепцією власного Я, що знаходяться на високому рівні, але при цьому не є тотожними, оскільки в цих близьких поняттях більший акцент зроблений на сприйнятті людиною себе, тоді як гідність завжди апелює до зовнішнього соціуму.

Тобто на самосвідомості особистості позначається вплив спільноти, а також накладають свій відбиток норми, правила, традиції, культура конкретної історичної епохи. Спостерігаючи за собою в процесі спілкування, міжособистісної взаємодії, діяльності, людина усвідомлює власні можливості, здібності, осягає адекватність ідеалізованих уявлень реальним умовам, об'єктивність і можливість їхньої реалізації [5; 6].

Особистість з почуттям власної гідності вимагає належної поведінки і від себе, і від інших. Вона вимагає від себе охайності і спокою, не опускається до непорядних вчинків, при цьому дозволяє собі більшу свободу, ніж масова особистість, у неї гарні манери, елементи царственості.

Висновки. Аналіз теоретичних джерел дозволяє стверджувати, що почуття власної гідності – це складне інтегральне утворення, представлене єдністю суб'єктивної реальності, засноване на взаємодії внутрішньоособистісних і зовнішньо-соціальних детермінант розвитку. Це осмислення та переживання своєї моральної цінності й суспільної значимості. Зовнішні та внутрішні чинники стимулюють прояв структурних одиниць почуття власної гідності, визначають спрямованість особистості.

Для розвитку більш високого рівня почуття власної гідності особистості необхідно застосовувати відповідні засоби щодо поглиблення розуміння особистістю власної індивідуальності та здатності до моральної саморегуляції.

Література:

1. Бех І. Д. *Виховання особистості*: підручник. К.: Либідь, 2008. 848 с.
2. Білоусова Н. Розвиток почуття власної гідності у молодших школярів. *Початкова школа*. 2008. № 5. С.46.
3. Варій М. Й. *Соціальна психіка нації*: наукова монографія. Львів: СПОЛОМ, 2002. 184 с.
4. Кадишева Л. Б. Психологічні детермінанти почуття власної гідності : дис. к.психол.н. : спец. 19.00.01. «Загальна психологія, історія психології» / Л. Б. Кадишева. Одеса, 2011. 20 с.
5. Рибалка В. В. Честь і гідність особистості як духовні засади творчої праці: культурно-психологічні та аксіопсихологічні аспекти проблеми. *Особливості підготовки сучасного фахівця*. Київ, 2011. С. 11–26.
6. Попович І. С. Самооцінка як критерій соціально-психологічних очікувань. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. К.: «ГНОЗІС», 2010. Т. 12, ч. 3. С. 326–333.